# ZAMONAVIY O‘ZBEK ADABIYOTIDA OBRAZLAR YANGILANISHI

**Davronova Maftuna Jahongirovna**
+998505778857
davronovamaftuna@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23068730

**Annotatsiya.** Ushbu tezisda mustaqillik davri o‘zbek nasri va she’riyatida badiiy obraz talqinidagi o‘zgarishlar, psixologizmning chuqurlashuvi, mifologik obrazlarning faollashuvi hamda muallif va qahramon munosabatidagi yangilanishlar tahlil qilinadi.

**Kalit so‘zlar:** badiiy obraz, psixologizm, ramz, mif, lirik qahramon, zamonaviy nasr, badiiy tafakkur.

Mustaqillik yillarida o‘zbek adabiyotida yuz bergan jarayonlarni kuzatar ekanmiz, eng avvalo badiiy obrazning tabiati o‘zgarganiga e’tibor qaratamiz. Sho‘ro davri adabiyotida obraz ko‘pincha muayyan g‘oyaning tashuvchisi sifatida talqin qilingan, qahramonning ichki dunyosi esa ijtimoiy vazifasiga bo‘ysundirilgan edi. XX asrning 80-yillari oxiridan boshlab bu qarash sezilarli darajada yumshadi, 90-yillar va undan keyingi davrda esa obrazga yondashuvning o‘zi yangicha mazmun kasb etdi. Ushbu tezisda ana shu yangilanishning asosiy yo‘nalishlarini zamonaviy nasr va she’riyat misolida qisqacha tahlil qilishga harakat qilamiz.

Adabiyotshunos D. Quronov obrazni voqelikni badiiy idrok etish va qayta yaratish shakli sifatida ta’riflaydi [1]. Bu ta’rif zamonaviy matnlarni o‘qishda ham o‘z kuchini saqlab qolgan, biroq bugungi yozuvchi uchun voqelikning o‘zi bir xil ma’noli emas. Shu sababli obraz ham bir qatlamli bo‘lishdan to‘xtaydi: u bir vaqtning o‘zida real shaxs, ramz va muallif ongining proyeksiyasi bo‘lib kela oladi. Masalan, Nazar Eshonqulning «Maymun yetaklagan odam» qissasida qahramon aniq tarjimai holga ega bo‘lgan shaxsdan ko‘ra ko‘proq inson ruhiyatidagi begonalashuv holatining timsoli sifatida gavdalanadi. O‘quvchi unga hamdardlik bildiradi, ammo ayni paytda o‘zini ham o‘sha qahramonning ichida ko‘radi.

Obrazlar yangilanishining birinchi muhim yo‘nalishi – psixologizmning chuqurlashuvidir. Zamonaviy nasrda qahramonning tashqi harakatidan ko‘ra ichki kechinmalari, xotira oqimi, ikkilanish va o‘z-o‘zi bilan bahsi birinchi o‘ringa chiqadi. U. Normatov bu hodisani adabiyotning «inson botiniga qaytishi» deb baholagan edi [2]. Xurshid Do‘stmuhammadning hikoya va romanlarida, xususan «Bozor» romanida qahramonning ruhiy holati ko‘pincha tashqi syujet voqealaridan ham muhimroq ahamiyat kasb etadi. Yozuvchi qahramonni baholamaydi, uni tasvirlaydi, xulosani esa o‘quvchiga qoldiradi. Bu an’anaviy «ijobiy» va «salbiy» qahramon tasnifining tobora o‘z ahamiyatini yo‘qotayotganini ko‘rsatadi.

Ikkinchi yo‘nalish – ramziy va mifologik obrazlarning faollashuvi. Isajon Sultonning «Boqiy darbadar» romanida qadimiy afsona va diniy rivoyatlar zamonaviy inson taqdiri haqidagi mushohada bilan qorishib ketadi. Bu yerda mifologik obraz shunchaki bezak vazifasini bajarmaydi, balki bugungi odamning abadiy savollarga – hayot mazmuni, e’tiqod, yo‘qotish va izlanishga – javob izlash vositasiga aylanadi. U. Hamdamov o‘zbek badiiy tafakkurining taraqqiyotini tahlil qilar ekan, milliy an’ana bilan jahon adabiyoti tajribasining uyg‘unlashuvini davrning asosiy belgilaridan biri sifatida ko‘rsatadi [3]. Bizningcha, mifologik obrazlarga qaytish aynan shu uyg‘unlashuvning amaliy ko‘rinishidir.

Uchinchi yo‘nalish muallif va qahramon munosabatidagi o‘zgarish bilan bog‘liq. Avvalgi an’anaviy hikoya qilish usulida muallif hamma narsani biluvchi, qahramonlar ustidan hukm chiqaruvchi shaxs sifatida namoyon bo‘lardi. Endilikda hikoyachi ko‘pincha ishonchsiz, ba’zan esa qahramonning o‘zi



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

bilan qo‘shilib ketadi. Natijada obraz yopiq, tugal tizim emas, balki ochiq, o‘quvchi talqiniga tayanadigan badiiy tuzilma sifatida shakllanadi. Bu holat ayniqsa Luqmon Bo‘rixon va Ulug‘bek Hamdam asarlarida yaqqol seziladi.

She’riyatda ham shunga o‘xshash jarayonlarni kuzatish mumkin. Lirik qahramon endi faqat ijtimoiy mavzularda so‘zlovchi «biz»ning ovozi emas, balki o‘z yolg‘izligi, shubhasi va izlanishlari bilan yuzma-yuz qolgan alohida shaxsdir. Bahodir Karimov lirik kechinmaning tabiatini tahlil qilar ekan, zamonaviy she’rda ruhiy holat tasviri obrazli tafakkurning markaziga ko‘chganini ta’kidlaydi [4]. An’anaviy obrazlar – bog‘, bulbul, yo‘l, tun – saqlanib qolgan bo‘lsa-da, ularga yuklangan ma’no tubdan yangilangan: masalan, yo‘l obrazi endi ko‘proq ichki sayohat, o‘zlikni anglash timsoli sifatida talqin qilinadi.

Albatta, bu jarayonni birtomonlama baholash to‘g‘ri bo‘lmaydi. Ayrim asarlarda shakliy izlanishlar mazmundan ustun kelib, obraz tushunarsiz ramzlar yig‘indisiga aylanib qolayotgani ham kuzatiladi. A. Rasulov badiiylikning asl mezoni haqida so‘z yuritib, yangilik o‘z-o‘zidan qadr emasligini, u hayotiy haqiqat va estetik ta’sir bilan uyg‘un bo‘lgandagina qimmatga ega bo‘lishini qayd etadi [5]. Demak, obrazlar yangilanishi haqida gapirganda, uni faqat modernistik usullar bilan emas, balki milliy badiiy an’ananing ichki rivoji bilan ham bog‘lab o‘rganish zarur.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o‘zbek adabiyotida obrazlar yangilanishi quyidagi jihatlarda namoyon bo‘lmoqda: qahramon ruhiyatining chuqur va ko‘p qatlamli tasviri; mifologik va ramziy obrazlarning zamonaviy mazmun bilan boyitilishi; muallif va qahramon munosabatining o‘zgarishi hamda lirik qahramonning individuallashuvi. Bu jarayon adabiyotimizning jahon badiiy tafakkuri bilan muloqotga kirishayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, mazkur masala hali to‘liq tizimli tadqiq etilmagan bo‘lib, uni alohida yozuvchilar ijodi misolida chuqurroq o‘rganish kelgusidagi tadqiqotlarning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
2. Normatov U. Ijod sehri. – Toshkent: Sharq, 2007.
3. Hamdamov U. Badiiy tafakkur tadriji. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002.
4. Karimov B. Ruhiyat alifbosi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 2016.
5. Rasulov A. Badiiylik – bezavol yangilik. – Toshkent: Sharq, 2007.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.